

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

FIKİH İLE TASAVVUF ARASINDA: BAHÂEDDİNZÂDE’NİN SİYASET DÜŞÜNCEİ, ENES TAŞ - ORKHAN MUSAKHANOV (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021, 223 sayfa)

BETWEEN FİQH AND SUFİSM: BAHĀ’ AL-DĪN ZĀDAH'S POLİTİCAL THOUGHT,
ENES TAŞ - ORKHAN MUSAKHANOV
(İstanbul: Endülüs Publications, 2021, 223 page)

Seval AKARSU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve
Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Afyonkarahisar/Türkiye
seval.yilmaz0@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5290-5413

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7513543>

Geliş Tarihi / Received: 12 Ekim 2022 / 12 October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 30 Aralık 2022 / 30 December 2022

Yayın Tarihi / Published: 20 Ocak 2023 / 20 January 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak – Bahar 2023/ January-Spring 2023

Cilt / Volume: 9, Sayı / Issue: 1, Sayfa / Pages: 516-524.

Cite as / Atıf: Akarsu, Seval. “Fıkıh İle Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde’nin Siyaset Düşüncesi, Enes Taş - Orkhan Musakhanov (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021, 223 Sayfa)” [Between Fiqh And Sufism: Bahā’ al-Dīn Zādah's Political Thought, Enes Taş - Orkhan Musakhanov (İstanbul: Endülüs Publications, 2021, 223 Page)]. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International Journal of Islamic Studies, 9/1 (Ocak/January 2023), 516-524.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

OpenAIRE **TR**İZİN **OPEN** ACCESS

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihya>

Öz

İslam düşüncesinde siyaset, farklı disiplinleri bünyesinde barındırmakla beraber siyasetnâme türü eserleri, siyaset düşüncesinin müstakil bir şekilde ele alındığı eserler olarak değerlendirilmeye değerlidir. Siyasetnâmeler, devrin yöneticilerine yol gösterme niyetiyle kaleme alınmış önemli eserlerdir. Bu çalışmada incelenen eser, 16. Yüzyıl Osmanlı alimlerinden ve Halveti-Bayrami şeyhlerinden Muhyiddin Mehmed b. Bahâeddin, meşhur adıyla Bahâeddinzâde'nin, genel anlamda 16. Yüzyıldaki Osmanlı yönetimine dair aksaklıkları ve zaafı görmeye açısından, özel anlamda ise Bahâeddinzâde'nin siyaset tasavvurunu anlama açısından büyük bir öneme sahiptir. Bahâeddinzâde tespit edilebildiği kadarıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi anlamda en kudretli olduğu zamanda, devlet nizamının ilmi ve hukuki sahada bozulmaya başladığını söyleyen ilk siyaset metni müelliflerinden biri olarak görülebilir. Editörlüğünü Yasin Apaydın'ın yaptığı, yazarlarının Enes Taş ve Orkhan Musakhanov'un olduğu, Fıkıh ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde'nin Siyaset Düşüncesi adlı bu eser, 2021 yılında Endülüs Yayınlarından okuyucuya sunulmuştur. Eser, Bahâeddinzâde'nin eserleri ve düşüncesinin tanıtılmasına yönelik bir projenin ikinci kitabı olarak yayımlanmıştır. Projenin ilk kitabı, Yasin Apaydın ve Orkhan Musakhanov'un yazarlığını üstlendiği, Kelam ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde ve Kader Anlayışı başlığını taşımaktadır. Bahâeddinzâde'nin hayatı ve eserlerine dair mevcut en kapsamlı bilgileri de ihtiva eden projenin birinci kitabı aynı zamanda onun kader düşüncesi, Ekberî gelenekle ilişkisi ve Kemalpaşazâde'ye (ö. 940/1534) yönelik eleştirileriyle daha zengin bir portresi için, okunması gereken kitap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirme yazısı ise Bahâeddinzâde'nin siyasete dair bahsi geçen eserini konu alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bahâeddinzâde, Siyaset Düşüncesi, Enes Taş, Orkhan Musakhanov.

Abstract

Although politics in Islamic thought includes different disciplines, it is possible to evaluate political treatises type works as works in which political thought is handled in an independent way. Political treatises are important works that were written with the intention of guiding the rulers of the period. The work examined in this study is written by Muhyiddin Mehmed b. Bahâ' al-Dîn, with his famous name Bahâ' al-Dîn Zâdah, is of great importance in terms of seeing the flaws and weaknesses of the Ottoman administration in the 16th century in general and Bahâ' al-Dîn Zâdah in particular in terms of understanding the political imagination. As far as it can be determined, Bahâ' al-Dîn Zâdah can be seen as one of the first political text authors who said that the state order began to deteriorate in the scientific and legal field when the Ottoman Empire was at its most politically powerful. Between Fiqh and Sufism: Bahâ' al-Dîn Zâdah's Political Thought, edited by Yasin Apaydın and written by Enes Taş and Orkhan Musakhanov, was presented to the reader in 2021 from Endülüs Publications. The work has been published as the second book of a project aimed at promoting the works and thought of Bahâ' al-Dîn Zâdah. The first book of the project, which contains the most comprehensive information available on Bahâeddinzâde's life and works, is also a must read book for a richer portrait of Bahâ' al-Dîn Zâdah with his idea of destiny, his relationship with the Akbari tradition, and his criticisms of Kemalpaşazâde appears as. This review article will focus on the aforementioned work of Bahâ' al-Dîn Zâdah on politics.

Keywords: Bahâ' al-Dîn Zâdah , Political Thought, Enes Taş, Orkhan Musakhanov.

Giriş

İnsan, doğası gereği topluluk halinde yaşamak zorundadır. Bu zorunluluğun kaynağında beslenme, korunma ve mal-görev paylaşımı yatmaktadır. İnsanlar bu ihtiyaçlarını sağlıklı bir şekilde karşılayabilmek niyetiyle toplumu meydana getirmişlerdir. Topluluk halinde yaşayan bu insanlar, aralarında düzeni ve adaleti sağlama ihtiyacından dolayı da devlet denilen soyut organizasyonu oluşturmuşlardır. Temelde, yaşamı her anlamda sağlıklı bir şekilde sürdürme odaklı olan bu ihtiyaçlar hiyerarşisinde bireyden topluma doğru ilerledikçe, basit sorunlardan daha komplike sorunlara doğru ilerleyiş gözükmektedir. Başlarda sadece bireyin yaşamının devamı ana problemken devlet denilen organizasyonla beraber esas problem devletin sürekliliğinin sağlanması haline gelmiştir. Bu sürekliliği devam ettirme sanatına da siyaset ismini vermekteyiz.

İslam düşüncesinde siyaset, “insanları hidayete ve hayra ulaştırmak, onları fesattan kurtarabilmek için takip edilmesi gereken en güzel yol”¹- “halkı dünyada ve ahirette kurtulacakları yola irşad etmekle, onların salah ve menfaatleri için çalışmak”² olarak kabul görmüştür. Bu tanımlardan da hareketle İslam düşüncesinde siyasetin temel gayesi salt dünya mutluluğu değil hem bu dünya hem de ahirette insanları mutluluğa ulaştırma iddiasıdır.

İslam düşüncesinde, alimler ve devlet adamları farklı türlerde siyasete dair eserler kaleme almışlardır. Bu eserler ağırlıklı olarak; devlet başkanında bulunması gereken özellikler, devlet görevlilerinin tayini ve denetimi, beytülmalın idaresi, yöneticinin Allah’a ve halka karşı yükümlülükleri, devletin hayatta kalmasının temel şartları gibi konular üzerinedir.

Fıkıh ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde’nin Siyaset Düşüncesi

Editörlüğünü Yasin Apaydın’ın yaptığı, yazarlarının Enes Taş ve Orkhan Musakhanov’un olduğu *Fıkıh ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde’nin Siyaset Düşüncesi* adlı eser, 2021 yılında Endülüs Yayınlarından okuyucuya sunulmuştur. Eser, Bahâeddinzâde’nin eserleri ve düşüncesinin tanıtılmasına yönelik bir projenin ikinci kitabı olarak yayımlanmıştır. Projenin ilk kitabı, Yasin Apaydın ve Orkhan Musakhanov’un yazarlığını üstlendiği *Kelam ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde ve Kader Anlayışı* başlığını taşımaktadır. Bahâeddinzâde’nin hayatı ve eserlerine dair mevcut en kapsamlı bilgileri de ihtiva eden projenin birinci kitabı aynı zamanda onun kader düşüncesi, Ekberî gelenekle ilişkisi ve Kemalpaşazâde’ye (ö. 940/1534) yönelik eleştirileriyle daha zengin bir portresi için, okunması gereken kitap olarak karşımıza

¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmiyye fi's-siyâseti's-şer'iyye*, (Beyrut: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989). s.16. Aktaran: Yusuf Kerimoğlu, *Devlet ve Siyaset Üzerine Notlar*, (Ankara: Misak Yayınları, 2008) s.17.

² Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkı İbn Âbidîn, *Reddü'l Muhtar Ale'd Dürri'l Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu, (İstanbul: Şamil Yayınları, 1982), c.8, s.186.

çıkılmaktadır. Ancak bu değerlendirme yazısı Bahâeddinzâde'nin siyasete dair bahsi geçen eserini konu alacaktır.

Eser; giriş bölümü, tahkik ve tercümeden oluşmaktadır. Burada hemen zikredilmesi gereken önemli bir nokta da bu değerlendirme yazısının amacının, eserin geniş sayılabilecek “giriş bölümü” ile ilgili olmasıdır. Eserin içerik dizilimi; *Bahâeddinzâde'nin Siyaset Düşüncesinin Arka Planı*'ni anlatan girişten sonra *Bahâeddinzâde'nin Neşre Konu Olan Eserleri*, *Bahâeddinzâde'nin Siyaset Tasavvuru*, *Bahâeddinzâde'nin Kanuni Dönemi Siyaset Eleştirisi* ve *Bahâeddinzâde'nin Siyaset Eserlerinin Tahkik ve Tercümesinden* oluşmaktadır. Eserin içerik dizilimi karışık gibi görünse de yazarların Bahâeddinzâde'nin siyaset düşüncesinin anlaşılması adına onun risalelerinin salt bir sunumundan ziyade konularına göre risalelerden pasajları kategorize ederek ve kendi yorumlarını da ekleyerek anlatma çabaları bu karışıklığı ortadan kaldırmıştır.

Bahâeddinzâde'nin Siyaset Düşüncesinin Arka Planı başlığında yazarlar, genel olarak İslam siyaset düşüncesinin hatlarını, özel olarak Bahâeddinzâde'nin siyaset tasavvurunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Bahâeddinzâde'nin aynı dönemde yaşayan çağdaşlarından bahsedildiği kadar – Şehzade Korkud (ö. 919/1513), Lütfi Paşa (ö. 970/1563), Taşköprülüzâde (ö. 968/1561), Aşık Çelebi (ö. 979/1572), Kınalızâde Ali Efendi, (ö.979/1572), Birgivi Mehmed Efendi (ö. 981/1573)- siyaset düşüncesi bakımından halefi olması nedeniyle -Ebu'l Ferec İbnu'l-Cevzi- zikredilmiştir (s.17-23). Eserde geçerse de bu minvalde çağdaşı olan Dede Cöngi (ö. 974-975/1567) ve halefi olan İbn Teymiyye (ö. 728/1328) de bu listeye eklenebilirdi.

Kitabın birinci bölümü olan, *Bahâeddinzâde'nin Neşre Konu Olan Siyaset Eserleri* başlığı; *Aslü't-Teşri' Risâlesi*, *Risâle muteallika bi emri'l-cihad*, *Siyasetnâme* ve *Bahâeddinzâde'ye Aidiyet Meselesi* ve *Neşredilen Eserlerin Tahkik ve Tercümelerinde Takip Edilen Yöntem* adında dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde yazarlar, *Aslü't-Teşri Risalesi*, *Risale muteallika bi emri'l cihad* ve *Siyasetnâme*'nin Bahâeddinzâde'ye ait olup-olmama durumunu detaylı bir şekilde ele almışlardır.

İkinci bölüm, *Bahâeddinzâde'nin Siyaset Tasavvuru* başlığı üzerinedir ve *Alem'den Alim'e: Devlet Nizamı*, *Allah'ın Yeryüzündeki Gölgesi: Sultan, İlahi Siyaset ve Kanun: Şeriat*, *Atama Kriterlerinde Adalet: Ehliyet ve Liyakat*, *Mali Hakların Tanzimi: Beytülmal* isimli beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde yazarlar, Bahâeddinzâde'nin görüşlerini belirli başlıklar altında sınıflandırarak, risalelerin daha kolay anlaşılmasının yanında onun, dikkate değer görüşlerini de belirgin halde ortaya çıkarmışlardır.

Alem'den Alim'e: Devlet nizamı başlığında yazarlar, Bahâeddinzâde'nin hem *Aslü't-teşri* hem de *Siyasetnâme* eserlerinden hareketle devlet nizamında müellifin Ekberî geleneğin, Esmâ-i Hüsnâ merkezli bir alem tasavvuruna sahip olduğuna dikkat çekmektedirler (s.37). Nitekim Allah'ın sıfatlarının yeryüzündeki yansıması olarak;

Kudret sıfatına karşılık Sultan, İrade sıfatına karşılık Kadı ve Hikmet sıfatına karşılık Şeyhülislam (müfti) gelecek şekilde bir okuma yapıldığında Bahâeddinzâde'nin devletin düzeni ve işleyişine dair hem tavsiye hem de tenbihte bulunduğu söylenebilir. Burada küçük bir eleştiri yapmak gerekirse yazarların da ifade ettiği üzere, Bahâeddinzâde'nin devlet nizamına dair Ekberî gelenek çerçevesinde teorik bir anlatım seçtiği aşikardır fakat bu anlatımın okuyucular tarafından net bir şekilde anlaşılması adına, Ekberî geleneğe dair kısa bir anlatım veya tanıma ihtiyaç duyulmaktadır.

Allah'ın Yeryüzündeki Gölgesi: Sultan başlığında ise yazarlar, Bahâeddinzâde'nin teorik anlatımla beraber pratik anlatıma geçtiğine dikkat çekmektedirler. Bahâeddinzâde, sultanı Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak kabul etmektedir ve bu anlayışın arkasında da Ekberî gelenek yer almaktadır. Yazarlar bu başlıkta Bahâeddinzâde'nin sultanın konumuna ve devletin nizamına dair düşüncelerini özet şekilde aktarmaktadırlar. Bahâeddinzâde, Sultanın konumunu şeriat sınırlarıyla kısıtlamaktadır. Bu kısıtlama, İslam siyasetinde sultan ve yöneticinin ilahi kanunlara mutlak surette uyması gerektiğini ve aynı zamanda modern siyaset düşüncesi bağlamında da hukukun üstünlüğü ve güçler ayrılığı ilkelerine işaret etmektedir. İyi bir yönetici olma hususunda şeriata uymanın önemine dair keskin bir vurgu yapan Bahâeddinzâde, şeraite muhalif kanun yapmanın ve davranış sergilemenin caiz olmadığı gibi bu gibi kimselerin rezil ve düşük ahlaklı olacağını da açık bir şekilde belirtmiştir.

İlahi Siyaset ve Kanun: Şeriat başlığında yazarlar, Bahâeddinzâde'ye göre şeriatın tanımını yapmaktadırlar. Ona göre Şeriat, Hz. Adem'den beri insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözen, insanların farklı isteklerini asgari bir vasatta uzlaştıran ilahi bir kanundur. Bu başlıkta yazarlar, Bahâeddinzâde açısından şeriatın önemini vurgulamaktadırlar ve onun dönemindeki bozulmalarının baş sebebinin de ona göre, şeriattan uzaklaşma olduğunu zikrederler (s.45).

Atama Kriterlerinde Adalet: Ehliyet ve Liyakat başlığında incelenen konular ise en az şeriat kadar önemli bir yere sahiptir. Çünkü şeriatın pratikte ilk uygulaması Sultana aittir. Sultandan sonra görevli naibler ve sorumluluk sahibi alimler gelmektedir. Allah'ın yeryüzündeki yansıması Sultan iken Sultanın yansıması da alimler ve naiblerdir. Bu sebepten naiblerin ve alimlerin hem ehliyet hem de liyakat sahibi olmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra atamada adalet gözetilmezse halkın uğrayacağı zalimliklerden hem haksız yere atanan kimse hem de sultan mesul tutulmaktadır.

Bahâeddinzâde, haksız yere göreve gelen kimsenin sorumluluk altında olduğu gibi sultanın da Allah katında hesaba çekileceğine işaret etmektedir. Bu kimselerin elinden çıkan zulüm ve haksızlık suçu bireysel olmakla beraber sultanın da bu suça dolaylı yoldan ortak olduğuna değinilmektedir. Yazarlar, Bahâeddinzâde'nin bu düşüncesinin temelinde Hz. Peygamber'in "kim bir işe bir insanı, reayasından daha layık birini bildiği halde atarsa

Allah'a, resulüne ve müslüman topluluğuna hıyanet etmiştir.”³ hadisi olduğuna işaret etmişlerdir (s.45). Adalet ve liyakat konusunda Bahâeddinzâde sadece yöneticiler ve memurlardan bahsetmemiş bunun yanında alimlerin adaletinin ve devlete karşı sorumluluğunun; iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma olduğunu ifade etmiştir.

İkinci bölümün son başlığı olan *Mali Hakların Tanzimi: Beytülmal*'da yazarlar kısaca Bahâeddinzâde'nin beytülmal üzerinden görüşlerini aktarmışlardır burada dikkat çekici unsur ise Bahâeddinzâde'nin “Allah'ın resulü şöyle demiştir: Ben size [kendiliğimden] ne bir şey veriyor ne de sizi bir şeyden men ediyorum. Ben [sadece, emre uygun şekilde] taksim ediciyim, emredildiğim yere koyarım”⁴ hadisinden hareketle sultanın bu konuda yapacağı dikkatsizlik ve ihmalkarlık onu şeriatın uygulamasının dışında bırakacağı görüşüdür.

Eserin son bölümü ise *Bahâeddinzâde'nin Kanuni Dönemi Siyaset Eleştirisi* ana başlığından ve *Kanuni Dönemi Bürokrasi Eleştirisi*, *Şeriat-Örf İkiliği Eleştirisi*, *Rüşvet ve Adam Kayırma* ve *Beytülmal Hususundaki Eleştirisi* adında dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüm Bahâeddinzâde'yi anlama açısından oldukça önemlidir.

Kanuni Dönemi Bürokrasi Eleştirisi başlığında yazarlar, öncelikle Bahâeddinzâde'nin nasıl bir düşünce yapısına sahip olduğunu açıklarlar ve bu açıklamalara Taşköprülüzâde'nin tanıklığını da ekleyerek onun hakikate ve şeriata olan bağlılığını daha görünür hale getirirler. Ayrıca bu bölümde yazarlar, Bahâeddinzâde'nin alimlere karşı yönelttiği eleştirileri de aktarmaktadırlar. Alimlerin işlerini yerli yerince yapmadıklarından yakınan Bahâeddinzâde, onların mesuliyet almamak adına ruhsat ile amel ettiklerini ama bu konuda ruhsatın geçerli olmadığını ifade etmektedir.

Şeriat- Örf İkiliği Eleştirisi başlığına gelindiğinde ise yazarlar Bahâeddinzâde'nin şeriat-örf meselesindeki düşüncelerinin, yaşadığı dönemdeki diğer kişilerden daha farklı konumda olmasının baş sebeplerinden birisinin de bu konuya dair tutumu olduğunu ifade etmişlerdir (s.58). Genel kabul örfün caizliği üzerineyken Bahâeddinzâde'nin bu konudaki sert duruşu, şeriata olan bağlılığını yine gözler önüne sermektedir. Yazarlar bu konuda güzel bir yere işaret ederek, Bahâeddinzâde'nin her ne kadar örfü bir ilke olarak kabul etmese de kendi döneminden önceki dönemlerde olan örfü karşı, daha ılımlı olduğunu fakat kendi döneminde ise örfün usule aykırı bir şekilde, kötüye kullanılarak tamamen kabul edilemez bir hale geldiğini aktarmaktadırlar.

Rüşvet ve Adam kayırma başlığında yazarlar, Bahâeddinzâde'ye göre devlet düzeninin bozulmasının ve adaletin kaynağından uzaklaşılmasının baş sebeplerini rüşvet ve adam kayırma olduğuna değinmektedirler. Liyakatin terkedilmesi şüphesiz beraberinde adam kayırma ve rüşvete de sebep olmuştur. Rüşvetle göreve gelen kimseler

³ Ebû Abdullah el-Hâkim en-Nîsâbü'rî Hâkim, *el müstedrek ale's-sahihayn*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990),4/104.

⁴ Ruknuddîn Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî Muhyissünne, *Mesabihü's-sünne*, thk. Abdurrahman Maraşlı vd. (Beirut: Darü'l-ma'rife, 1978), 3/24; Buhari, Humus 7.

adalet ve doğruluktan ziyade kendi makamlarını ve maddi kaynaklarını korumak için temel ilkelerden vazgeçmişlerdir.

Beytülmal Hususundaki Eleştirisi başlığında yazarlar, Bahâeddinzâde'nin özellikle *guliül* meselesi üzerinde durduğunu ifade etmektedirler (s.71). *Guliül*, müslümanların ganimetlerinden aşırma anlamına gelmektedir. Bahâeddinzâde'ye göre bu durumun temelinde devlet görevlerine ehil olmayan kimselerin getirilmesi vardır. Bahâeddinzâde'nin bir diğer önemli eleştirisi ise şeriatın toplamasını zorunlu kıldığı mallar hususunda, bilerek yapılan hatalı davranışlar üzerinedir.

Eserin sonunda ise Bahâeddinzâde'nin Siyaset eserlerinin tahkik ve tercümesi bulunmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Siyasetnâmeler, devrin yöneticilerine yol gösterme niyetiyle kaleme alınmış önemli eserlerdir. Bu çalışmada incelenen eser, genel anlamda 16. Yüzyıldaki Osmanlı yönetimine dair aksaklıkları görme açısından, özel anlamda ise Bahâeddinzâde'nin siyaset tasavvurunu anlama açısından büyük bir öneme sahiptir.

16. yüzyılda kaleme alınan, Siyasetnâme-nasihâtname türünden sayılan; Lütfi Paşa'nın *Asafname'si* (1541), Aşık Çelebi'nin *Mi'racul-Eyale'si* (1566-1572) ve Gelibolulu Mustafa Ali'nin *Nushatu's Selatin'i* (1581) incelendiğinde; padişahın konumu, ilim ehline ve yöneticilere verilen nasihatler, rüşvet-adam kayırma ve bunun sonucunda meydana gelen yönetimdeki zaafılar gibi konuların ele alınması bakımından Bahâeddinzâde de benzer temalar göze çarpmaktadır. Bunun yanında Bahâeddinzâde'nin üslubu, örf ve şeriatın kemalini savunan tutumu ve Ekberî gelenek çerçevesinde padişahın ve ilim adamlarının konumu, zamanın idaresine karşı muhalif duruşu ve yaşadığı dönemin zaafılarını fark ederek sağlam bir öngörü sahibi olması bakımından yukarıda adı geçen eserler ve müelliflerden ayrı ve özel bir konuma sahiptir.

İncelenen eserde, yukarıda bahsedilen bu tutum ve konum, okuyucunun aklında soru işareti kalmayacak düzeyde ayrıntılı ve açık bir dille sunulmuştur. Nitekim hem Bahâeddinzâde'nin düşüncesinin arka planını yansıtmak amacıyla yapılan açıklamalar hem de Bahâeddinzâde'nin eserlerinin tahkiki ve tercümesiyle beraber verilmesi de bu özenli çabanın sonucu sayılabilir.

Esere dair birkaç eleştiride bulunmak gerekirse öncelikle eserde Bahâeddinzâde'nin hayat hikayesinin bulunmaması hem eserin sunumu açısından hem de onun Ekberî düşünce sistemi ile olan bağlantısının tam olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Her ne kadar dizinin ilk kitabı *Kelam ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde ve Kader Anlayışı*'nda hayat hikayesi yer alsada sadece bu kitabı okuyacaklar açısından hayat hikayesine ihtiyaç duyulmaktadır. *Alemden Alim'e Devlet Nizamı* ve *Allah'ın yeryüzündeki Gölgesi: Sultan* başlıklarında yazarlar, Bahâeddinzâde'nin Ekberî düşünce ile olan bağlantısına dikkat çekmişlerdir fakat başlıkların içinde Ekberîliğe dair açıklama

veya tanım görülmemektedir. Bu ihtiyacın giderilmesi açısından kısaca Ekberîliğe dair bilgi sunulması gerekmektedir.

Kitapta ağırlıklı olarak Bahâeddinzâde'nin sufi yönüne vurgu yapılmaktadır bu konu ise üzerinde tartışmaya değerdir. Bahâeddinzâde'nin Allah'ın sıfatlarının yeryüzüne yansımaları, padişahın gerekliliği, alemin nizamı gibi konuları ele alışında baskın görüş sufi karakter olsa da eserin devamında ve bahsedilen konuların dışındaki düşünceleri ise sufi bir perspektiften ziyade bir fakihin perspektifine daha yakın görünmektedir. Bu iddianın temellendirilmesi açısından öncelikle Bahâeddinzâde'nin düşüncesinin mantığını incelemek gerekmektedir. Bahâeddinzâde soyut konulara değindiği kadar pratik meselelerde de oldukça faal bir isimdir. Onun şeriata olan bağlılığı, hakikati korkmadan sert-realist bir dille savunması, makam kaygısı taşımaması ve yöneticinin gazabından veya kınamasından korkmaması önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Özellikle şariat-örf ikiliğine karşı akli-örfi bir siyaseti reddetmesi, ilim ehlinin sorumluluğundan kaçarak ruhsatla amel etmesi, beytülmal konusundaki hassasiyeti ve görüşleri, liyakat, rüşvet, adam kayırma konularındaki iddiaları ve delillendirmeleri tıpkı halefi olan İbn Kayyim el-Cevziyye, İbn Teymiyye ve çağdaşı olan Dede Cöngi ile benzer niteliktedir. Bu isimler çoğaltılmakla beraber baskın çizginin belli olması açısından sadece bu üç isimle benzerlik kurmak gerekirse hepsinde ortak damarın fakih çizgisi olması ve aynı geleneği savunma tarzı dikkatleri çekmektedir. Bunun yanı sıra Bahâeddinzâde'nin sufi bir kimlikte olması, kaleme aldığı diğer eserlerinin tasavvuf çizgisinde olması belki akılları karıştırırsa da incelenen bu kitap bağlamında Bahâeddinzâde'nin düşüncesinin temelinde fakihliği ön planda görünmektedir.

Sonuç olarak, *Fıkıh ile Tasavvuf Arasında: Bahâeddinzâde'nin Siyaset Düşüncesi* adındaki eser hem Kanûnî (sl.1520-1566) döneminin siyasi ve dini tartışmalarını hem de Bahâeddinzâde'nin siyaset düşüncesini anlama bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bahâeddinzâde tespit edilebildiği kadarıyla Osmanlı Devleti'nin siyasi anlamda en kudretli olduğu zamanda, devlet nizamının ilmi ve hukuki sahada bozulmaya başladığını söyleyen ilk siyaset metni müelliflerinden biri olarak görülebilir. Bu eserin literatüre iki büyük katkısı bulunmaktadır. İlk katkı, Bahâeddinzâde'nin üç eserinin gün yüzüne çıkarılması ve bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, konuya dair meraklı olan okuyuculara kaynak niteliği taşımasıdır. İkinci katkı, yazarların eseri tercüme ile sınırlandırmayıp hem Bahâeddinzâde'nin hem de dönemin kabul gören düşüncelerini yorumlamalarıdır. Bu yorumlamalar onun daha iyi anlaşılmasının yanı sıra günümüze de ışık tutması bakımından güncelliğini ön plana çıkarmış ve bu konular üzerinde tartışma imkânı sağlayabilmiştir.

Yazarların kitap boyunca kullandıkları dil üstü kapalı ve ağdalı cümlelerden uzak, anlaşılır olmakla beraber oldukça akıcıdır. Tercümeyle tahkikin bir arada verilmesi tercüme ve müellife olan bağlılığın göstergesi olarak yorumlanabilir. Eser, konuya dair okuma yapmak isteyenler için birçok soruya yanıt verdiği gibi başka soruların da

oluşmasına katkı sunma potansiyeline sahiptir. Son söz olarak ifade edilmeli ki eser genelde İslam siyaset düşüncesi özelde ise Bahâeddinzâde üzerinden çalışma yapmak isteyenlerin faydalanacağı bir kapsama sahiptir.

Kaynakça

Begavî, Muhyissünne Ruknuddîn Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Mesabihü's-sünne*. thk. Abdurrahman Maraşlı vd. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1978.

Hâkim, Ebû Abdullah el-Hâkim en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek ale's-sahihayn*. Thk. Mustafa Abdülkadir Atâ Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseyinî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*. Çev. Ahmed Davudoğlu v.dğr. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr. *et-Turuku'l-hükmiyye fî's-siyâseti 'ş-şeriyye*. Beyrut: Mektebetü'l-Müeyyed, 1989.

Kerimoğlu, Yusuf. *Devlet ve Siyaset Üzerine Notlar*, Ankara: Misak Yayınları, 2008.